

ARGO

**ESTHER
SINGER**
KREITMANOVÁ

DEBORA

ESTHER SINGER KREITMANOVÁ

DEBORA

ESTHER
SINGER
KREITMANOVÁ

DEBORA

Argo 2015

Z angličtiny přeložila Lenka Sobotová

Argo © 2015

Copyright © 1936 by Esther Singer Kreitmann.

Translation © 2015 by Lenka Sobotová.

Afterword © 2015 by Lenka Sobotová.

Painting on cover © 2015 by Hazel Karr.

ISBN 978-80-257-1462-1 (váz.)

ISBN 978-80-257-1494-2 (e-kniha)

KAPITOLA I

Byl šabat. Dokonce i vítr a chumelenice si dopřály oddechu. Vesnička Jelchice, nevelký chumel chýší a dřevěnic, se ukrývala před zraky světa na kraji polských borových hvozdů – nejevila se ničím víc než jednou z mnoha závějí halických krajiny. Pod tou závějí však v postelích po vydatném šábesovém obědě spokojeně klímali Židé. Ve vsi všechno ztichlo, nikde však nebyl poklid tak hluboký jako v chalupě vedle synagogy, jejíž průčelí směřovalo k obecní pastvině a zamrzlé řece. Tady žil rabín, reb Avram Ber, a na rozdíl od zbytku svého stáda ve spánku nechrápal. Jeho žena Rejzele, ta dýchala tak tichounce, že kdykoli Debora nakoukla do ložnice, jestli už nejsou rodiče vzhůru, zmocnila se toho čtrnáctiletého děvčete úzkost, dýchá-li její matka vůbec.

V rabínově domě bylo v šeřícím se soumraku teplo a útulno, avšak Debora, sedící u kachlových kamen s knihou v ruce, se cítila osamělá a propadala takové sebelítosti, že stěží zadržovala slzy.

Toho dne zaslechla, jak otec říká:

„Michael je velice nadějným studentem, Hospodin budiž veleben! Jednoho dne z něho bude brilantní talmudista.“

Michael byl její mladší bratr, kterého v souladu se staletou tradicí ortodoxních Židů vychovávali k tomu, aby veškeré dny svého života trávil studiem Talmudu.

„A tatínku, čím budu jednoho dne já?“ zeptala se zničehonic Debora, napůl v žertu, napůl vážně, protože ji samotnou otec jakživ nepochválil.

Reba Avrama Bera ta otázka zaskočila. Mezi zbožnými Židy se rozumělo samosebou, že žena může doufat v jediný životní cíl: přinášet štěstí do domu službou manželovi a rozením dětí. Rabínovi tedy dceřina otázka ani nestála za odpověď. Teprve když mu Debora nedala pokoj a dál naléhala, odušil jednoduše:

„Čím bys *ty* mohla jednoho dne být? No přece ničím!“

Ta odpověď Deboru ani trochu neuspokojila. Byla ovšem pravda, že většina dívek vyrostla, stala se něčí ženou a pak otročila v domácnosti, ale sem tam se našla i výjimka, například její vlastní matka Rejezele: té se dostalo hlubokého vzdělání, byla to skutečná dáma a moudrosti pobrala stejně jako leckterý muž.

Ne že by reb Avram Ber manželčino vzdělání schvaloval. V hloubi duše považoval za velkou chybu, když toho žena věděla příliš, a byl odhodlán nedopustit se této chyby na své dceři. Tak třeba měli doma Naimonovičovu *Ruskou gramatiku*, z níž se Debora ve volných chvílkách učila, a kdykoli ji otec při tomto darebáctví nacytal, schoval před ní knihu nahoru na kachlová kamna, kam nedosáhla. Ona se pak s nasazením života musela pro ni štrachat: přirazila ke kamnům stůl, na něj dala židli, na tu vylezla, načež se jí krkolomné úsilí odvděčilo oblaky prachu, uvolněnými listy z roztrhaných knih, odloženými pěřovými prachovkami a Bůh ví čím vším ještě, neboť tohle všechno se na ni z vršku kamen ve vírech snášelo – všechno kromě *Ruské gramatiky*. Za čtrnáct let svého života už uměla její obsah nazpaměť, a stejně nebyla spokojená. Jak jednotvárně se vlekle každé dopoledne, než se přehouplo v odpoledne a večer pak v noc!

Jak ubíjející byla práce v domácnosti, a přesto měla mimo ni jen málo skutečných zájmů. Věčně jí něco scházelo a sama pořádně nevěděla, co to je. Často se v ní vzedmula toužebná tesknost, téměř fyzicky ji hryzla, ale ještě nikdy ne tak bolestně jako v tento zimní šabatový podvečer, kdy v domě vládl takový poklid a svět venku ztišil sních.

Utekla k dennímu snění. Vzpomínala, jak se rodina před několika lety, jednou za soumraku, do malého štetlu přistěhovala. Jak jim v ústrety vyšli vousatí zbožní Židé v dlouhých kaftanech, černých kožených holínkách a válcovitých špičatých čepicích podle středověké módy, v rukou měli svíčky a na pozdrav novému rabínovi jednohlasně volali: „Požehnán buď tvůj příchod!“

Jak působivě vyhlížel reb Avram Ber ve svém rabínském hávu! Měl černé střevíce s přezkami, bílé punčochy, saténový kaftan a černý plstěný klobouk se širokým lemem.

Když si to všechno vybavovala a znovu spatřila ten úsměv – plný vděku a téměř dětský –, jenž se usadil jejímu otci v podelším světlém vousu, začaly jí po rozpálených lících kanout horké slzy, hloupé slzy, pro něž nedokázala najít opodstatnění.

Vtom do světnice vtrhnul Michael, a když tam našel sestru sedět se žaltářem v ruce a v slzách, rozchechtal se tak hurónsky, že se rodiče vedle v ložnici probudili. Michael s Deborou nebyli nikdy moc kamarádi. A tak bratr využil příležitosti, aby sestru trochu potrápil, aby se jí vysmál, že je hlupačka, když trčí doma, bulí a hloubá nad žalmy jako nějaká zapšklá bába, co si krátí nudu staroby pokáním. On sám byl na řece, která se táhne do zledovatělé dále, tvrdá jako plát oceli, všude kolem zasněžená pole a nad tím vším zázračně tichá, modrá a průzračná šabatová obloha. Michael měl po vší tělesné námaze uzardělé tváře, uši zkřehlé mrazem a z rozzářených očí mu vyšlehovaly měňavé tóny – černé, hnědé, měděné. Přihnal se domů plný života, a tak mu jeho sestra, která sotvakdy

vytáhla paty z domu a útrpně snášela strnulost domácího života, připadala jako ještě větší chudák než jindy.

Když vešel do světnice otec, Michael poněkud zkrotl.

„Tak co, Michaeli, studuješ, studuješ?“ zívá reb Avram Ber a podíval se na syna.

„Ano, tatínku.“

Debora jen zírala. Snažila se zachytit bratrův pohled, ale on už horlivě brejčil do jakéhosi náboženského traktátu a v hloubavém výrazu neměl sebemenší smítko lži. Dobrý Bože, to je ale nestyda. A ještě si troufá se jí posmívat! Měla sto chutí to na něj povědět. Jenže to už jí reb Avram Ber požádal o sklenici horkého čaje a na nějakého Michaela dočista zapomněl.

A mimo to – sama neměla svědomí tak úplně čisté. Aby někdo o šábesu místo tatínkových náboženských traktátů četl román, *literární dílo*, to byla určitě mnohem větší ohavnost před Bohem než jít se klouzat na řeku. Kdyby se to tatínek dověděl, tak by... Ani pomyslet na to nemohla, co by udělal... Bože milý! Taková hrůza, vyměnit svatou knihu za nějaké vyprávěnky! A tak, protože měla černé svědomí, držela jazyk za zuby. Jak ale nalévala otci čaj, napadlo ji, že kdyby se byla narodila jako kluk, a ne jako děvče, pak by k páchání takových zvěrstev nebyla dohnána. Věnovala by všechen čas studiu Talmudu. Její osud, osud dívky, je veskrze bezútešný, a přestože si občas zahřeší, život jí připadá k zbláznění nudný. Hauzírnik, co prodává knížky, se ve štetlu objeví akorát jednou za měsíc, o jarmarku.

To byl taky jediný den, kdy se přetálo jednotvárné ticho vesnice. Kdykoli Debora v jarmareční den procitla do rachotu dřevěných kárek rolníků a zvuku neznámých hlasů, projel jí tělem záchvěv vzrušení. Jako by večer usnula v nějaké opuštěné chatrči daleko od lidských obydlí a ráno se probudila úplně jinde, v místě, které překypuje životem. A opravdu, jejich vesnice se o jarmarku proměnila

k nepoznání. Ta tam byla nadvláda umolousaných koz, které obyčejně bloumaly po vsi, jako by jim to tam celé patřilo. Všechno bylo jinačí. I nachýlené chatrče jako by se v ten den narovnaly. Hauzírníci se neplížili z chalup před rozbřeskem se svíčkami, aby se vydali obcházet okolní statky a chalupy. Žádný z mužských nemarnil čas ve vyhřáté synagoze vyprávěním podivuhodných zkazek o bájných dějích kdesi v neznámém zásvětí. A ženské, ty neměly čas na plané breptání. Sněhovou peřinu rozprostřenou od vsi k lesu a k obzoru podupaly nescetné stopy a zbrzdila kola vozů. Do vesnice se vhrnuli rolníci, v bryčkách nebo po svých, hnali před sebou dobytek či za sebou vlekli vzpouzející se prasata, to vše v doprovodu svátečně vyšňořených manželek. Kupci z okolních vesnic se předháněli v nabídce zboží – k máni tu bylo všechno možné od krajkových závoju po kožené holínky, od vyřezávaných křížů po kožichy z ovčí kůže, od cukrlátek po lektvary šarlatánů. Byli tu Cikáni a taky kejklíři, opilci, pobudové a zahaleči. A konečně přijel i knihkupec, kterého Debora vyhlížela nedočkavěji než ostatní, navzdory tomu, že ji mohlo čekat jediné zklamání. Pokaždé se totiž ukázalo, že nemá nic doopravdy zajímavého, že přivezl jen náklad svatosti: modlicí knížky, modlitební šály, rituální třásně a všehočtu náboženských pojednání. Světská knížka se mu mezi tu duchovní nálož zatoulala jen občas a čirou náhodou. A Deboře nezbývalo, než si v mezičase čítat desetkrát za sebou *Osud zakleté kněžny* nebo *Příběh tří bratří*, a nakonec stejně skončit u zkrabatělých stránek žaltáře.

Zimní světlo už pohasínalo, když se k ostatním ve světnici přidružila Rejeze. Vstala z postele a vzápětí se uvelebila na kanapi u okna, kde trávila většinu bdělého času ponořena do filozofických a náboženských svazků. Rodina nepřítomně popíjela čaj, všichni kromě Debory zaujati četbou. A přestože se zdálo, že si navzájem nejsou jeden druhého vědomi, každý vypouštěl spolu s dechem sotva postřehnutelnou zášť vůči sousedovi. Michael měl vztek,

že musí trčet doma pod rodičovským dohledem; a skutečně, jakmile se mu posléze naskytla příležitost, nepozorovaně se vytratil. Debora měla zase pocit, že ji všichni přezírají. A manželé, ti jeden druhého poupravili odedávna, snad už od věků.

Rejzele nebyla na život, jaký v posledních deseti letech vedla v tomto bezvýznamném štetlu, zvyklá. Vyrostla v domě hojnosti – nejen co do hmotných statků, ale i v duchovním smyslu slova. Její otec byl jedním z nejznámějších rabínů v Polsku, dost možná i nejvzdělanější Žid své doby. Už jen svým zjevem vzbuzoval u lidí hlubokou úctu – a to i u prostých nádeníků, co dobývají chléb v potu tváře a pro učence, kteří nepracují a „jenom si válejí zadky v synagoze a kývají se nad Talmudem“, obvykle nemají než směs zášti a pohrdání. Byl neobyčejně vysoký, měl snědý hubený obličej, skvoucí hebký černý vous a velké černé oči, v nichž se zračil jemný smysl pro humor; ten ovšem rabín neustále potlačoval přísným smyslem pro povinnost a vědomím Boží Přítomnosti. Zřídka kdy něco prohodil, od rána do noci studoval. Společnost mu dělali další učenci či spíše žáci a následovníci, z nichž někteří už byli muži středního věku, a v domě se kolem něj hemžili početní synové a dcery i vnoučata. Zbožní Židé podle zvyku ženili své syny a vdávali své dcery už ve věku kolem patnácti let, a ti pak žili u rodičů až do doby, než se dokázali uživit sami.

I jeho milovaná dcera Rejzele byla provdána v patnácti letech. Vybrali jí ženicha, výrostka jen o rok staršího, a tím byl reb Avram Ber, neboť to byl mladý učenec a měl už dobré jméno. Mezi jeho předky patřili ti nejznamenitější z Izraele, a navíc odvozoval svůj původ až od krále Davida. A tak to vypadalo, že volba padla na toho pravého. Časem se ukázalo, že reb Avram Ber je nemožný zoufalec. Pravda, v učenosti se mu jen tak někdo nevyrovnal. Jenže jako by pocházel z jiného světa, bylo třeba se o něj starat jako o malé děčko. Za hranicemi říše Talmudu to byl naprostý jeliman.

Studoval a žil v domě svého tchána ještě v době, kdy byl sám otcem dvou dětí, a pořád nic nenasvědčovalo tomu, že by se zamýšlel nad budoucností. Konečně padlo rozhodnutí, že se Avram musí osamostatnit. Jediným řešením pro toho prostomyslného mladíka bylo udělat z něho rabína, jenže chtěl-li se ucházet o rabínát v některém významnějším městě, musel podle tehdejšího zákona složit zkoušku z ruštiny a dalších laických předmětů, aby mohl vedle rabínských povinností plnit i funkci matrikáře a zaznamenávat do knih narození, svatby a úmrtí členů obce.

Po dalekosáhlém přemlouvání se nechal reb Avram Ber nakonec odtrhnout od Talmudu a vykonal cestu do města Plocku, kde byl přijat na byt u učitele, jenž se specializoval na přípravu budoucích rabínů ke zkouškám předepsaných státem. Ve své bezmyšlenkovitosti ochotně zaplatil celou částku předem, a s touž bezmyšlenkovitostí se neochotně pustil do studia nových předmětů. Všechno by bývalo mohlo jít jako na drátkách, kdyby se na scéně neobjevil další adept na rabína – pohledný mladík s mazanýma jiskrnýma očima, cynickými ústy a kouzelně špičatou hedvábnou bradkou. Tento mládenec byl brzy jedna ruka s paní učitelovou, která mimo jiné, jak později reb Avram Ber líčil, nenosila paruku, jak to předepisuje židovský zákon, podle něhož vdaná Židovka nesmí odhalit vlasy, aby svým půvabem nevzbuzovaly hříšné myšlenky. Tak či onak, reba Avrama Bera celá záležitost zmáhala. Na ty nové, divné vyučovací předměty se nemohl soustředit. Po chuti mu nebyly ani neustálé učitelovy výtky, že neplní, co mu uložil. K smrti ho vyčerpávalo už jen to neznámé prostředí. Když však otevřel oči a spatřil učitelovu ženu bez paruky, ačkoli židovský zákon ji předepisuje, byla to pro něho poslední kapka.

Pro jednou – jedinkrát ve svém životě – se zachoval jako muž činu: sebral se a utekl. A protože se bál vrátit do tchánova domu, rozhodl se, že zamíří do *širého světa*. Tím *širým světem* byla první

vesnice za městem Plock. Její židovští obyvatelé si s neznámým příchozím podali ruce a uvítali ho pozdravem pokoje: „Šalom!“ Načež se ho jali vyptávat, kdo je a odkud přichází, čím se živí a kam má namířeno. Ptali se ho ještě na tisíc jiných věcí, jak je zvykem. Reb Avram Ber však nebyl dvojnásob sdílný. Pouze požádal šamesa, aby vyhlásil, že přijel kazatel a po večerní bohoslužbě prosloví kázání.

Reb Avram Ber byl zběhlý v podobenstvích, a tak byl jeho nesouvislý projev, podložený hlubokou znalostí židovského zákona, protkán mnohými úchvatnými báhorkami, které jeho obecenstvu uhranuly.

„Slova mu plynou ze rtů jako víno,“ rozplývaly se ženské, nemálo ovlivněny i jeho příjemným zevnějškem.

„Veliký učenec,“ nechali se slyšet mužští.

A tak putoval ode vsi ke vsi, až nakonec doputoval do štetlu jménem Jelchice, kde už byli nějakou dobu bez rabína. Místní Židé v něm našli zalíbení. Náboženská obec čítající tři sta duší nehodlala dopustit, aby tento mladý učenec vandroval dál. Po několika vzrušených a ukřičených debatách byl reb Avram Ber jmenován jelchickým rabínem.

Rejzele mu tuhle eskapádu nikdy neodpustila. A dnes, v tento zimní šabatový podvečer, jí to všechno zase znovu vytanulo na mysl. Rodině se zrovna dvakrát nedařilo. Plat, který dostával rabín od obce, zdaleka nedostačoval, a reb Avram Ber si pod tlakem situace bude muset večer po bohoslužbě říct o jeho zvýšení.

V týdnu se se ženou radil, jak to zaonačit. Byla mu rádcem ve všech světských záležitostech. Ležela na kanapi, slabá a postonávající, každý jeho problém si přemlela v hlavě a pak mu udělila radu.

„Ať už jim řekneš cokoli, hlavně se netvař provinile a neomlouvej se,“ řekla tichým hlasem, který jen podtrhoval její křehkost.

„Kdepak! Dneska s nimi budu jednat opravdu rázně,“ ujíšťoval ji reb Avram Ber.

Rejzele roztáhla tenké rty do mírného úsměvu. Nemohla si pomoci, ale představa, že její manžel se chystá jednat rázně, ji skutečně pobavila; ty jeho mírné modré oči, ten dobrácký úsměv, co mu pohrával ve tváři.

Reb Avram Ber, který nebyl příliš vnímavý a obyčejně si věci kolem sebe nevšímal, se už naučil vykládat si tento prchavý ženin úsměv jako hořkou výčitku všem chybám, jichž se v minulosti dopustil. A kdykoli ten úsměv na její tváři spatřil, začal se neohroženě hájit, jako by byla vyslovila něco nahlas. Když Rejzele neodpovídala, namíchl se a následně hněv zacítil na svého tchána. Měl mu za zlé, že dceru povzbuzoval k vzdělávání, že jí dodával studijní materiál (ortodoxní knihy, to samosebou, ale později, jak se šušovalo, prý četla všechno možné), a prostě už jen to, že ji – ženskou – zasvětil do tajů vědění.

Tím tato „scéna“ většinou skončila a v domě se rozhostil klid. Ale dnes, jelikož byl šábes, byl jakýkoli další hovor na světské téma vyloučen, a tak probíhal starý spor mlčky, aniž jediný z manželů promluvil. Avramu Berovi se ulevilo, když nadešel čas navléknout si mantl a odebrat se do synagogy hned vedle chalupy na večerní bohoslužbu.

Domů doléhalo tlumené mručení modliteb. Debora natahovala uši. Před očima měla vnitřek synagogy a v něm dobře známé vousaté tváře shromážděných mužů ve světle svíček. Říkala si, co asi představení obce řeknou na tatínkovu žádost. Jenomže reb Avram Ber se přihnál zpátky, sotva bohoslužba skončila. Tvářil se smrtelně vážně – nesl špatné zprávy.

Jednomu sousedovi už nějaký čas postonávalo dítě a jeho stav se dnes prudce zhoršil. Otec dítěte, jménem Mendl řečený Velký, jeden z nejbohatších mužů v jejich malé obcičce, se chystal do R. za cadikem, aby se pomodlil za jeho uzdravení. S Velkým Mendlem se na cestu vydával ještě další soused, jehož manželka byla v očekávání

a trápily ji zlé předtuchy. Ten chtěl cadika prosit o vyhnání zlých duchů, kteří předtuchy na ženu sesílají. Reb Avram Ber se nabídl, že pojede s nimi, a tak žádost o zvýšení platu musela jít prozatím stranou a počkat na nějakou vhodnější chvíli.

Rejeze manželovo oznámení popudilo. Stejně jako její otec v cadiky, profesionální svaté muže, kteří měli díky své čistotě údajně k Bohu blíž než obyčejní smrtelníci, nevěřila. Často se pokoušela reba Avrama Bera v tomto směru osvítit, svým jemným způsobem si dělala legraci z toho, jak může být nějaký mužský světcem z povolání, tropila si žerty ze sofistiky těchto mužů, kteří ovládáním okulturních sil k léčbě i k ublížení, k tvoření i ničení, získávají pomíjivou moc a bohatství. Cadikové si žili na vysoké noze, drželi si dvory jako nějací králové a tvořili dlouhé dynastie, neboť duch svatosti se u nich dědil z otce na syna.

Reb Avram Ber se však ve své víře zviklat nenechal. Byl zarytým stoupencem cadiků a celého chasidského hnutí. Nikdy ani na chvíli nezapochoyboval o tom, že cadikové jsou poctiví a spravedliví a miloval kult chasidství, hlásající, že jelikož je život nejcennějším Božím darem, byl by hřích se z něho neradovat. Z duše rád sloužil Bohu tím, že se veselil, objížděl dvory svatých divotvůrců, kde se setkával s dalšími chasidy, poutníky ze všech koutů země a všeho postavení; kde mohl splynout se svými druhy v ovzduší mystického jásohu; kde mohl tančit s ostatními v kole, zpívat a modlit se spolu se zástupy; kde si vyposlechl podivuhodné nové příběhy, naučil se nové chytlavé nápěvy a dostalo se mu čerstvých podnětů k tomu, aby se ještě více utvrdil ve víře v Talmud i mystickou kabalou.

Nyní si s dychtivým očekáváním oblékl svůj nejteplejší kabát, zastrkal si vousy pod límec, a než pod okny zastavila bryčka Velkého Mendla, dočista zapomněl na finanční strádání rodiny a na své rozhodnutí být rázný.

Vešel Velký Mendl, celý bledý. Obvykle zářil, ale dnes byl tak vážný, až každému zatrnulo u srdce. Reb Avram Ber se spěšně rozloučil s rodinou. Rejzele pěníla, a v odpověď na mužův pozdrav ani nezvedla oči od knihy.

Na sněhu před chalupou zakřoupala kola bryčky a reb Avram Ber byl ten tam.